

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1130202/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק אלמליח, הרב אליהו הישיריק, הרב אברהם שינדלר

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד מנחם חפר)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד רות דיין וולפנר)

הנדון: כפיית תושבי חו"ל להתדיין בבתי הדין שבארץ – בתביעת גירושין ובתביעת כתובה

פסק דין

לפנינו ערעור על פסק דינו של בית הדין האזורי אשר חייב את המערער בסך ארבעת אלפים וחמש מאות ש"ח הוצאות לטובת המשיבה. כמו כן הוגשה בקשת רשות ערעור בעניין סמכותו של בית הדין האזורי לעסוק בענייני כתובה ופיצוי שבהם הגישה המשיבה תביעה לפתחו.

העובדות בקצרה

1. הצדדים שלפנינו נישאו בשנת 2003 ולהם שלושה ילדים, משנת 2010 מתגוררים הצדדים בחו"ל – ב[...] וב[...].
2. חיי הנישואין של הצדדים עלו על שרטון ובשלב זה שניהם רוצים בגירושין. יש לציין כי התקיימו הליכים בבית הדין בחו"ל – ב[...] – אלא שאלה לא הבשילו לכלל גירושין.
3. האישה הגיעה לארץ לביקור אצל הוריה, והבעל ניצל הזדמנות זו והגיש בתאריך ח' בניסן תשע"ז (4.4.17) תביעת גירושין ובקשה לעיכוב יציאת האישה מהארץ.
4. התקיים דיון בי"ג בניסן תשע"ז (9.4.17) ובו העמידה האישה בטוחות כי תגיע לדיון, ובוטל עיכוב יציאתה מהארץ. דיונים נקבעו לכ"ו בסיוון תשע"ז (20.6.17) ולכ"ז בסיוון תשע"ז (21.6.17).
5. בכ' באייר תשע"ז (16.5.17) הגיש הבעל בקשה למשיכת תביעת הגירושין כמו כן ביקש שלא לחייבו בהוצאות.
6. בכ"ח אייר תשע"ז (24.5.17) דחה בית הדין את בקשת הבעל והודיע כי אם לא יגיע לדיון ייפסקו נגדו הוצאות. בפועל לא הופיעו הצדדים לדיון וניתנה החלטה נוספת של בית הדין כי אין מקום לחייב את הבעל בעבור הוצאות דיון זה שהרי גם האישה לא הופיעה, אולם בית הדין מחייב את הבעל עבור הוצאותיה של האישה בדיון שהתקיים בי"ג בניסן תשע"ז (9.4.17). הוצאות אלו נקצבו בהחלטה מאוחרת יותר על סך ארבעת אלפים וחמש מאות ש"ח.
- בנוסף הורה בית הדין על סגירת תיק התביעה.
7. על החלטה זו לחיוב הוצאות מערער הבעל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

8. משנסגר תיק תביעת הגירושין פנתה האישה לבית הדין והגישה בה' בתשרי תשע"ח (25.9.17) תביעת גירושין, כתובה ופיצוי. האישה ביקשה וקיבלה עיקול על כספים השייכים לבעל והמוחזקים בידי כונס הנכסים.

9. על זאת הגיש הבעל לפנינו בקשת רשות ערעור. לדבריו, אין לבית הדין סמכות לדון בעניין הכתובה. הוא מוסיף וטוען כי גם בתביעת הגירושין אין לבית הדין סמכות לדון ועליה להתברר בפני בית הדין ב[...]

10. בית הדין קבע מועד לדיון, ובשלב מאוחר יותר הקפיא את הדיונים עד למיצוי הליך הערעור.

טענות הערעור

הבעל – המערער טוען כי אין לבית הדין סמכות לדון בעניינו ויש להחזיר את הדיון בעניין הצדדים לבית הדין ב[...]. הבעל אף צירף מכתב מבית הדין ד[...]. שבו נכתב כי לדעתם יש לקיים את הדיונים בפניהם שהרי התקיימו כבר דיונים שם. לחילופין, מוסיף הבעל וטוען, גם אם לא נקבל טענה זו מבחינה הלכתית עדיין מבחינת החוק האזרחי לא יוכל בית הדין לדון בעניין הכתובה. לדבריו, סמכותו של בית הדין יכולה להתבסס רק על סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים – סעיף זה מטרתו וייעודו הם לפתור בעיות עגונות, אולם אין בכך כדי להעניק סמכות לדון בעניין הכתובה או בפיצוי.

הבעל מוסיף וטוען לגבי עניין ההוצאות שנפסקו כי אין ולא היה שום טעם לפסוק נגדו הוצאות. לדבריו, ביקש לגרש את אשתו ולצורך כך פנה לבית הדין אולם משהדבר לא הבשיל לכלל מעשה ביקש לבטל את הדיונים וכך לא נגרמו לאישה הוצאות.

טענות המשיבה

האישה – המשיבה טוענת כי לבית הדין סמכות לדון בעניינה. לדבריה, בית הדין ד[...]. דורש את טובת הבעל, ולדבריה, סמכות הדיון נתונה לבית הדין בארץ אשר הוא היחיד שיש לו כלים לחייב את הצדדים להתגרש. לדבריה, יש לבית הדין סמכות מכוח סעיף 4 לחוק ולדבריה סמכות זו מתבססת הן לעניין הגירושין עצמם והן לעניין הכתובה והפיצוי שהם חלק בלתי-נפרד מהליך הגירושין כפי שנפסק לא אחת בבג"ץ. אכן נראה מדברי המשיבה כי מנסה היא לטעון בצורה חילופית כי הצדדים הם בעצם ישראלים ועל כן לבית הדין סמכות מכוח סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, אולם בכתב התביעה הזכירה מפורשות את מקור סמכותו של בית הדין מכוח סעיף 4 האמור.

האישה מוסיפה וטוענת כי משתבע הבעל תביעת גירושין בבית הדין בישראל שוב מנוע הוא מלטעון כי לבית דין זה אין סמכות דיון.

גם את הערעור על הוצאות המשפט שנפסקו מבקשת המשיבה לדחות מאחר שנגרמו לה, לדבריה, הוצאות בגין תביעתו של הבעל, ומשלא רצה הבעל לבוא ולדון הרי הלכה היא שעליו לשלם את הוצאותיה.

דיון והכרעה

סמכותו של בית הדין

בית הדין דוחה את הטענה כי על עניין הצדדים להיות נדון בפני בית הדין ב[...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שני טעמים לכאורה יש לפנינו מדוע עלינו לקבוע כי על הצדדים לדון בבית הדין ב[...]

הטעם האחד משום ש'בית דין בתר דין לא דייקי', ולחילופין שאם החלו הצדדים את ההליך ב[...] הרי שעליהם להשלים את ההליך שם. הטעם השני הוא מחמת שאם האישה היא התובעת הרי שלכאורה הלכה היא שהולכים בתר הנתבע, ודאי כך לעניין אישה ובעל שיש הסוברים שעל האישה לילך למקום האיש (פתחי תשובה סימן יד אות ד).
אומנם לאחר העיון נראה ששני טעמים אלו אינם נכונים כאן.

בית דין בתר דין לא דייקי לא נאמר כשבית הדין השני דן בהסכמת הראשון

אם משום הטעם הראשון ש'בית דין בתר דין לא דייקי' כמבואר בסמ"ע (סימן יט אות ב), הרי בית הדין ב[...] הם גופא כתבו לבית דין האזורי שידון בדבר ובאופן זה ליכא למיחש כמבואר בערוך השולחן (חושן משפט סימן יד סעיף ח): "וראה לי שהדיינים צריכים לכתוב שנותנים רשות לעיין בהפסק דין דאם לא כן הא נתבאר בסימן י"ב סעיף ג' דאסור לדון בפסק שפסקו אחרים."

ומדבריו נראה שדין 'בית דין בתר דין לא דייקי' הוא רק באופן שאין להם רשות לדון בדבר מבית דין הראשון, אולם באופן שבית הדין הראשון עצמו ביקש שיענינו בדבר הרי ששוב מותר להם להזדקק לעניין.

והנה במכתב ששלחו בית הדין ב[...] לבית דין תל אביב כתבו כדלקמן:

3. ברור לחלוטין שאם היא לא תקבל גט עכשיו בפני בית דין היא לא תסכים לקבל גט ב[...] והיא תנסה להוציא ממנו סכומים שאין לו. ואין לבית דין ב[...] כל סמכות על פי חוק להכריח אותה לקבל את הגט.

הרי ברור כי הפנו את עניין הגירושין לבית הדין כאן, והרי פשיטא שלא עלה על דעתם כי בית הדין דכאן יפעל ללא שמיעת הצד השני וללא שיביין את טענותיו, וזאת עם נתינת המשקל הראוי למכתבו של בית הדין ב[...] ולדברים שנאמרו בו.

פנייה לבית דין אחר טרם שפסק בית הדין הראשון, דינה במקרה שבית הדין השני עדיף והוא בבחינת 'בית הדין הגדול' והשוואתה לדין 'בית דין בתר דין לא דייקי'

נוסיף: דין זה של 'בית דין בתר דין לא דייקי' נאמר לכאורה במקום שכבר פסקו בית הדין קמא בדבר. אולם לגבי מקום שבו עדיין לא פסקו בדבר – שווה הדין לדין שאינם יכולים לילך לבית הדין אחר, והרבה פוסקים כתבו גם שזה אפילו במקום שיש עדיפות לאותו בית הדין אחר מבחינת 'בית דין הגדול', דאיתא בגמרא (בבא קמא דף קיב ע"ב):

אמר רב יהודה אמר שמואל: מקבלין עדים שלא בפני בעל דין. אמר מר עוקבא, לדידי מיפרשא לי מיניה דשמואל: כגון דפתחו ליה בדיניה ושלחו ליה ולא אתא, אבל לא פתחו ליה בדינא, מצי אמר ליה: "אנא לבית דין הגדול אזילנא". אי הכי, כי פתחו ליה נמי מצי אמר ליה "לבית דין הגדול אזילנא"? אמר רבינא: כגון דנקט דיסקא מבית דין הגדול.

וכתב הרא"ש שכוונת הגמרא ב"פתחו בדיניה" היא שהחלו לטעון בעלי הדין לפנייהם ומעתה אינם יכולים לטעון שרצונם לדון במקום אחר.

וביאר הסמ"ע (בסימן כח ס"ק נד):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם פתחו ליה בדינא – פירוש: התחילו לטעון לפניו, דאז אין יכולין לומר "לא אדון לפניכם אלא בפני ג' אחרים שבעיר הזאת", וכמו שכתוב לעיל (סימן יג סעיף ב). אבל אי לא פתחו יכולין לומר "אין רצוני שתקבלו אתם עדותי, אלא מי שידון אותי יקבלם ולא אדון לפניכם".

ולפי זה משמע כי אף במקרה שפתחו ליה בדיניה וכבר החלו לטעון בפני בית דין זה יכול אחד מהצדדים לומר לבית דין הגדול קאזילנא.

וכך כתב הב"ח (בסימן כח):

ומשמע: אבל אם אמר "לבית דין הגדול קאזילנא" מצי אמר ואין מקבלין אפילו פתחו, ולא כתבו כאן לפי שכבר כתב דין בית דין הגדול בסתם בסימן י"ד (סעיף א) דבין לתובע בין לנתבע שומעין כשרוצה לילך לבית דין הגדול ומשמע דבין פתחו בין לא פתחו שומעין להם.

אומנם מצינו בתשובת הריב"ש (סימן שנד) וכדברים אלו נקט גם הבית יוסף (בסימן יד) שבפתחו ליה בדיניה אינו יכול לומר "לבית הדין הגדול קאזילנא":

גם נראה שמאחר שדייני מורסייה פתחו בדיניה, ומורשה שמעון עשה תביעתו בפניהם – צריך שיגמר הדין שם בפניהם, כדאמרינן בבא קמא פרק הגוזל בתרא (ק"ב ע"ב) דהיכא דלא פתחו בדיניה, מצי נתבע למימר "לבית דין הגדול קאזילנא", אף על גב דהאי בי דינא נקיט רשותא למידן מבית דין הגדול. והיכא דפתחו בדיניה, לא מצי למימר "לבית דין הגדול קאזילנא", אלא צריך שיגמור הדין על פי הדיינים שהתחילו לדון בו.

וכך גם משמע מדברי הטור (בסוף סימן כח) שכתב דבאופן שפתחו לו בדינא מותר לקבל את העדות שלא בפניו ומשמע דאינו יכול לומר לבית הדין הגדול קאזילנא.

ועיין באורים ותומים (סימן כח אות כב) שהאריך בעניין ומסקנתו דבכל אופן של תחילת טענות בפני בית דין שבו אין יכולים הצדדים לחזור ולטעון בפני בית דין אחר הרי הדין נותן שגם אי אפשר לטעון "לבית דין הגדול קאזילנא".

ועיין גם בהגהות חכמת שלמה (בסימן יד) מה שביאר בזה.

אומנם למעין בלשון הריב"ש נראה שהבין שדין זה שפתחו ליה בדיניה אינו יכול לומר "לבית דין הגדול קאזילנא" כתוב הוא לדעתו בגמרא ממש, וצריך ביאור.

בדומה לדעתו של הריב"ש מצאנו גם בפירוש הראב"ן (בבא קמא שם) שמפרש גדר "פתחו ליה בדיניה" לא כדעת הרא"ש וכך לשונו:

אמר שמואל: מקבלין עדים שלא בפני בעל דין, אמר מר עוקבא: כגון דפתחו ביה בדיניה – שהטריח בית דין עד שכתבו פתיחא עליו – שטר הזמנה לבא לדין, ולא אמר מתחילה "לבית דין הגדול קאזילנא" כשהיו מזמינין אותו, ושלחו לו הפתיחא, ולא בא, דודאי מסרב הוא על דברי בית דין שטרחו וכתבו עליו פתיחא. הילכך מקבלין ודנין שלא בפניו. אבל לא פתחו ביה בדיניה, אלא כך הזמינוהו: באמירה על ידי שליח או על ידי אחד מן שכניו, מצי אמר "אנא לבית דין הגדול קאזילנא", הואיל ולא הטריח בית דין אלא מיד אמר "לבית דין הגדול אני רוצה" [...] ומקשינן: אי הכי, דסבר שמואל כרבי יוחנן, כי פתחו בדיניה ילך נמי למקום הוועד, ומשני: כגון דנקיט – בית דין זה שכתבו פתיחא עליו – דיסקא מבית דין הגדול לדונו או לשלחו לפניו, הילכך כי אמר מתחילה "לבית דין הגדול קאזילנא" שמעין ליה ואזיל, לא אמר מתחילה – קבולי קבלינהו לדונו והשתא קא בעי למיהדר ולא מצי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרי שלמד הראב"ן דדבר פשוט הוא שאם כבר החלו לטעון בפני בית הדין אינו יכול לומר "לבית הדין הגדול קאזילנא", וכל נידון הגמרא שייך הוא רק לגבי מקום שבו זומן בעל הדין לדין על ידי שטר הזמנה – על זה שואלת הגמרא: מדוע לא יוכל על כל פנים לומר "לבית הדין הגדול קאזילנא"? ומתוצאת הגמרא שמדובר כגון שיש לבית הדין שטר מבית הדין הגדול לכופו, ואם כן היה עליו לטעון מראש "לבית הדין הגדול קאזילנא" ומדלא טען כן נחשב כמי שקיבלם עליו לדון.

אלא שכפי האמור כאן הרי בית הדין ד[...] הפנה את המשך הדיונים בפני בית הדין דכאן. אם כן, אין כאן ריעותא במה שהתחילו לדון שם.

בר מהכא טענת האישה הייתה כי מעולם לא טענה בפני בית הדין ד[...].

זכות הנתבע לדון במקומו – טעמיה, גדריה וסייגיה; יתרונם של בתי הדין שבארץ

נבוא אפוא לטענתו השנייה של הבעל הטוען כי הוא הנתבע ורוצה לדון במקומו. כמה תשובות בדבר:

האחת, שלכאורה אין [...] מקומו של האיש אלא [...] ובאופן זה בכל מקרה צריכים לצאת מעירם. ויתר על כך: הרי הבעל הוא שפתח את ההליך בבית הדין בתל אביב, והביע רצונו לדון בפניהם ומן הטעם שאכן זה המקום היחיד שסמכות כפייה בידו, ולאחר שהראה נכונות לכך שוב אינו יכול לחזור בו. דומה הדבר לדין שכתב הרמב"ן והביאו בסמ"ע (סימן יד ס"ק ז) בעניין מלווה ההולך בכל מקרה למקום בית הדין הגדול, שיכול הלווה לכופו לדון שם שהרי אין לו הפסד בדבר.

בנוסף הרי הלכה היא כי במקום שעוקלו כספי הנתבע הרי חזר הנתבע להיות תובע ועליו לבוא למקום העיקול כדי לשחרר מעותיו (כמבואר בסימן יד סעיף א ובסימן עג סעיף י), ואף כאן הרי עוקלו כספי הבעל ממכירת הדירה.

ועוד שאף מצד עצם הדין יש מקום לחייב לבוא לדון בארץ ישראל ובדומה למה שכתבו בפד"ר (ו עמוד 277):

איתא בחושן משפט (סימן יד סעיף א) שאם אחד מבעלי הדין אומר שרוצה להתדיין בפני בית דין הגדול כופין את הבעל דין השני ללכת עמו ולהתדיין בפני בית דין הגדול. בנידוננו, שהנתבעת נמצאת בקנדה – מקום שאין סמכות חוקית לרבנים בענייני אישות, ולעומת זה כאן זכינו בעזרת השם שיש לבתי הדין הרבניים סמכות חוקית לדון בענייני אישות, ולפיכך: **בית דין רבני כאן – יש לו לעניין זה דין של בית דין גדול לגבי בית דין במקום אחר שאין לו סמכות חוקית.** ועיין בשו"ת נאות דשא (סימן נא) שכתב: "מי שאומר שרצונו לדון אלא שאין רצונו לכתוב שטרי בוררין דזה ברור דהוי מסרב כאילו אינו רוצה לדון כלל." עכ"ל. וכן נוהגים היום בבתי הדין.

ולא עוד שהוסיף בשו"ת נאות דשא (שם סימן נא):

ועוד אנו אומרים דכיון דבכל עת שרצה לדון לא רצה רק שיכתבו שטרי בוררין שידונו דין תורה ותיבת קאמפראמעש [פשרה] לא יהיה נזכר כלל, אם כן הווי ליה כאילו לא רצה לדון כלל כיון שהדבר ידוע אותו שכתוב לשון דין תורה בשטרי בוררין ולא לשון קאמפראמעש, אותו הדין בטל לגמרי אם כן הווי ליה מסרב גמור.

וכוונתו לומר שבהיות שהנתבע לא רצה לכתוב בשטר הבוררות מלת קאמפראמעש – שהיא הנותנת במקום ההוא תוקף חוקי כלפי השלטונות לדיון, הווי ליה כמסרב לעמוד בדין תורה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולכן, אף על גב שכתב הרמ"א (בחושן משפט שם סימן יד):

אבל כבר נהגו בזמן הזה שכל זמן שיש בית דין בעיר אין אחד יכול לכוף חבירו שילך עמו לבית דין אחר כי אין לנו עכשיו בית דין הגדול או בית הועד –

זה רק משום דבזמן הזה שני בתי הדין בשני המקומות שוים, ואין סיבה מיוחדת להעדיף בית דין שלא במקום הנתבע, וכמו שכתבתי לעיל בשם שו"ת שיבת ציון. אבל כשיש לבית דין מסוים סמכות חוקית שיכול להכריח הנתבע להתדיין בפניו ופסק דינו ניתן להוצאה לפועל, הרי דבר זה מעניק לו לענין זה עדיפות לגבי בית דין במקום אחר שאין לו סמכות זו. ועיין בנימוקי יוסף (סוף פרק קמא דכבא קמא) שכתב בשם הרמ"ה לענין דיני קנסות שאין דנים בחוץ לארץ מזמנין לה לאתרא (כלומר בארץ ישראל) דמצו למידייניה כי היכי דלא ליפסוד.

מעלת בית דין היכול לכפות לציית לו – מחמת האפשרות שיזדקקו בפועל לכפייה או מעלה עצמית?

והנה סברה זו שכתבו בפד"ר אינה פשוטה כל עיקר, שהרי אין הנידון דומה לראיה, דמה שיכול הנתבע לטעון "לבית הדין הגדול קאזילנא" זהו מחמת שאומר "אנא קים לי שבירור דיני ייתכן רק שם", ואף שיש עדיפות לבית הדין האזורי שהרי יכול לכפות את פסק הדין – מי אומר לנו שיש צורך בכפיית פסק הדין, ועוד: הרי יכול בית הדין שבמקום אחר לכופם בשמתא.

ומה שהביאו מתשובת נאות דשא אינו דומה, ששם: עצם זה שאינו חפץ לחתום מגלה לנו דעתו שלא רוצה שיהיה אפשרות כפייה עליו, ומאחר שכך דומה הדבר לאדם האומר שלא ימלא אחר פסק הדין, דהווי 'מסרב', ומה עניין זה לנושא הנידון בפד"ר שמה שלא רצתה האישה לבוא לארץ היה מחמת רצונה לידון במקומה בקנדה.

אכן ודאי יש ללמוד מכאן לגבי מקום שאכן יש לנו לחשוך שכל כוונתו של הרוצה לדון במקום שקשה לכפות בו הוא מחמת שאין רצונו לקיים את פסק הדין, ודבר זה הוא קרוב לדבריו של הנאות דשא, אומנם במקום שאין מקום לחשוך לא נוכל לחייב כאמור.

ואפשר לדון מצד אחר והיינו שאפשרותו של בית הדין לכוף אינה בהכרח מחמת חשש שהאדם לא יהיה ציית דינא, אלא מחמת שיש דין בעצם בית הדין – שצריך שיהיו לפנייהם כלי הדיינים, ויכול צד אחד לטעון "רצוני לידון דווקא במקום שיש כלי הדיינים" והיינו אפשרות לכוף על דבריהם.

דין זה של כלי הדיינים מקורו מהגמרא (בסנהדרין דף ז ע"ב):

"אשר תשים" – "אשר תלמדם" מיבעי ליה! אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: אלו כלי הדיינים. רב הונא – כי הוה נפק לדינא אמר הכי: "אפיקו לי מאני חנותאי: מקל ורצועה, ושופרא וסנדלא."

ודברים אלו הביאם הטור (חושן משפט סימן א) וכתב עליהם: "וכתב רב האי: בית דין צריך שיהא לו מזומן במושב בית דין מקל לרדות בו ורצועה להלקות בו ושופר לנדות בו."

ובסמ"ע (שם ס"ק א) תמה על השולחן ערוך שלא הביא דין זה וכתב דאפשר שהוא רק ב'סמוכין', אלא שברב האי לא משמע כן וצריך עיון.

ועיין מאירי (סנהדרין ז ע"ב) ורבנו ירוחם (במישרים נתיב א חלק ד) שכתבו צריך הדיין להיות לו רצועה ללקות ומקל למכת מרדות וסנדל לחליצה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין בריטב"א (יבמות קג ע"א) על מאי דאיתא בגמרא שאב"י היה יושב אצל רב יוסף ונכנסה לפניו יבמה לחלוץ, ואמר לו רב יוסף לאב"י "הקנה ליבם את סנדלך ותחלוץ בו היבמה", שהקשה הריטב"א: "ואם תאמר: והיאך לא היו לרב יוסף כלי הדיינים? יש לומר דשלא בבית דינו היה ודרך מקרה בא המעשה."

ומשמע מדבריו שפשוט לו שהיו צריכים להיות לפני רב יוסף כלי הדיינים ואין זו דרשה בעלמא.

ועיין בדברי השבות יעקב (סימן קלד, הובא בפתחי תשובה – חושן משפט שם ס"ק א) שכתב לחלוק על הסמ"ע ודן שם דוודאי נאמרה הדרשה גם לגבי שאינם סמוכים, אומנם אינו דין אלא דרשה וכך לשונו:

[...] דכמו שאנן עבדינן שליחותא דקמאי ודנין [...] גם לענין הני כלי עבדינן שליחותיהו [...] הא דהשמיטו המחבר ומור"ם דברי הטור [...] כיוון דעיקר דין זה אתיא מדרשא ודברי אגדה [...]

ואין דין זה מוסכם להלכה אליבא דכולי עלמא, והכי משמעות לשון הש"ס: "רב הונא – כי הוי נפיק לדינא, אמר הכי" משמע דהוא לבדו נהג כן ושאר בתי דינים לא היו נזהרים בזה. לכן כתב הטור כן בשם רב האי אף על פי שהוא לכאורה ש"ס ערוכה. כן נראה לי ברור דלא כהסמ"ע.

ובאחרונים יש שביארו באופנים שונים – עיין שו"ת נוכח השולחן (סימן א) ובספר עטרת צבי שהביא הפתחי תשובה (שם) ועיין גם בפשטות דברי הט"ז והב"ח (שם) שמשמע שהוא חיוב.

יוצא אפוא דיש בראשונים שנקטו דהוא בגדר חיוב – הלוא הם: רב האי, המאירי, רבנו ירוחם והריטב"א, וכך גם דברי חלק מהאחרונים בפשטות. אומנם יש מהאחרונים שנקטו שאינו בגדר חיוב כמבואר בדברי השבות יעקב וכנראה מדברי הסמ"ע שבפועל לא היה מצוי זה.

אלא שנראה פשוט כי מה שדנו האחרונים הוא רק לגבי מה שצריך שיהיו כלי הדיינים בבית הדין, אומנם לעצם ענין אפשרות הכפייה על ידי בית הדין – אין חולק בדבר שמהותו של בית הדין היא האפשרות לכפות את פסק הדין.

ועיין בקצות החושן (סימן ג ס"ק א) שכתב דוודאי דין תורה יכול לדון אפילו יחיד ומה דבעינן טעמא ד'שליחותיהו קעבדינן' הוא לדיני כפייה שהתחדשו מ"אשר תשים לפניהם" שהם 'כלי הדיינים'. והוכיח כן מדברי התוספות בסנהדרין (דף ב ע"ב), ונראה אפוא מדבריו שכל מהותו של בית הדין הוא האפשרות לכופף את בעלי הדין.

ומכאן נראה כדברי הפד"ר האמור קודם, שבמקום שתובעים אדם לדון במקום שיש אפשרות לכופפו ורוצה לדון במקום שבו אין אפשרות לכופפו – יוכל לכופפו שכנגדו לדון דווקא באותו מקום שבו תיתכן אפשרות לכופפו, דגם זה הווי בבחינת בית דין הגדול, שהרי יש כאן מעליותא בשם הבית דין שבו. (עיין בדברי האורים ותומים [סימן כח אות כב] שפשוט לו שגדר בית דין הגדול אינו אמור בדווקא לגבי בית דין הגדול אלא לכל מקום שיש הבדל מהותי בין בתי הדין, וכך כתב בהשוואה בין 'שלושה רועי בקר' לבית דין כשר – שאף זה נחשב כעניין בית דין הגדול.)

ואף ש'כלי הדיינים' כוללים גם אפשרויות כפייה בפועל וגם אפשרות כפייה בחרם וכדומה, מכל מקום מאחר שבפועל אפשרות כפייה על ידי חרם וכיוצא בכך אינה אפקטיבית כל כך, דלא כל איניש ציית דינא, ועינינו הרואות כמה וכמה אנשים שמפיצים נגדם חרמות ואין איש שם על לב הרי שעיקר הכפייה חוזרת להיות האפשרות לכופף על ידי משטרה והוצאה לפועל וכיוצא בזה.

ועיין בדברי הש"ך (בסימן עה ס"ק ב) לגבי בעל דין שתבע שטרם הדין יפקיד שכנגדו את הממון הנתכע וכתב שאין כופין אותו להכי ועיין שם בדברי החמדת שלמה שכתב בסוף דבריו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן השבתי להרב מו"ה שמעריל ז"ל מהרימלוב ששאל אותי: בזמן הזה דשכיחי אינשי דלא צייתי דינא ואין יד ישראל תקיפה – אם יכול הדיין להכריח להשליש תחילה הממון.

וכתבתי לו דיפה הורה אם מבין הדיין שהשעה צריכה לכך כנ"ל.

ועיין גם בכסף הקדשים (שם) בעניין זה.

הרי שכבר בדורות קודמים היה צורך לעיתים להסתמך גם על אפשרות אכיפה ממשית ולא הספיק מה שיכלו לנדות ולהחרים.

ועיין בפסק דין מסכם שכתב חלק מחברי הרכב זה (תיק 1070300/3) ובו הובא מגדולי הדיינים שכך סברו וכך כתבו בפסקי הדין שלהם:

[...] 17. בית הדין הגדול (תיק מס' תשכ"ז/159) בהרכב מופלא של הרבנים הרב אליעזר גולדשמידט, הרב שאול ישראלי והרב עובדיה יוסף קיבלו את הערעור וקבעו כי בית הדין הרבני בישראל הוא המוסמך הלכתית לדון ובמקרה כזה אין עומד הכלל של "הלך אחר הנתבע" – זאת מהטעם שהבאנו לעיל. ואלו דבריהם:

כותב הגר"ש ישראלי:

אכן יש מקום לדון בנידון שלנו מצד דרגת בית הדין שבחו"ל ושבארץ ישראל כיום. שכן נראים הדברים שבית הדין שבארץ ישראל לעומת זה שבחו"ל, יש לו דין "מקום הועד", שהוא "מקום קיבוץ חכמים" (לשון הרא"ש שם סימן מא) או כלשון הרמב"ם (פרק ו' מסנהדרין הלכה ח): "מקומות שיש בהם חכמים גדולים מומחים לרבים", שכן חברי בית הדין שבארץ ישראל התמחו במיוחד בדינים אלה ויושבים על מדין יום יום, וכן לומדים זה מזה מתוך הניסיון הרב. ועיין בהקדמה לתקנות הדין משנת תש"ך, וזו הלשון: "קבענו תקנות הסמכה מיוחדות לדיינים כדי לבור המעולים והנבונים שבתלמידי חכמים לתפקיד זה". ואכן דייני ישראל כיום הם גדולים בתורה ויראה וכו'.

ואף על פי שהובא ברמ"א (סימן יד סעיף א) "כי אין לנו עכשיו בית דין הגדול או בית הועד", בכגון דא שהדבר תלוי בתנאים, והללו נשתנו לפי ראות עינינו, נראה שיש לדון בזה על פי הנ"ל.

ודברים נחרצים כותב הגר"א גולדשמידט:

וגם אם יסכים המשיב להתדיין לפני דיינים בחוץ לארץ ויחתום מראש על כך, אין ערובה שלא יחזור בו, גם אחרי מתן פסק דין אם לא ימצא חן בעיניו, ולא תהיה אז כל אפשרות לאלצו לציית לפסק הדין.

ואם כך, הרי כפוף הוא המשיב להתדיין לפני בית דין מוסמך ומוכר בישראל, ככל יהודי אחר תושב ישראל הכפוף להתדיין לפני בית דין זה, הן אם הוא רוצה הן אם לאו.

וכאן יש לציין כי הרי הכלל הזה "התובע הולך אחר הנתבע" אינו מעצם הדין, אלא תקנה היא, כמבואר באחרונים – עיין בתשובות מהריב"ל (חלק ב' סימן צו) ובתשובות הרשד"ם (חלק חושן המשפט סימן ז). ואם כן במקום שבית הדין בו רוצה הנתבע אין לו כח בית דין כפי שהוא לאותו בית הדין לפניו מזמינו התובע, והתובע לא ימצא בו תיקונו – איך אפשר לשלול ממנו את זכותו לפי הדין, ולא לצו להתדיין לפני בית דין נטול כח?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין בתשובת מהריב"ל הנ"ל, הכותב: "והתקנה הזאת נראה שתקנוהו משום שהיחיד הוא מוכרח ונכנע לפני בית הדין של הקהל שלו, מה שלא יכנע אם יגזרו עליו זולתם."

ואם כן, במקום אשר המצב הוא להפך, וכבית הדין במקומו של התובע הנתבע הוא יותר מוכרח ונכנע לציית לפסק הדין מאשר במקומו של הנתבע, שם אין האפשרות להכריחו לקיים את פסק הדין, הרי נפל טעמה של התקנה.

מטעם זה ובגינו בלבד יש, לדעתי, לקבל את הערעור ולשמוע את תביעתה של המערערת בבית הדין בתל אביב.

18. נוסף עוד כי כך גם נפסק בתיק ערעור בבית הדין הגדול מספר תש"ל/136 (לא פורסם). בהרכב הרבנים הגאונים הרב יוסף שלום אלישיב, הרב בצלאל ז'ולטי והרב שאול ישראלי שקבע כי אף שהאשה גרה בגרמניה, מקום הדיון והסמכות תהיה בבית הדין הרבני תל אביב, ואלו דבריהם:

[...] שכלל זה שהתובע הלך אחר הנתבע נאמר רק באופן שבמקום הנתבע קיים בית דין שיש לו סמכות לפסוק בענין ולאכוף את פסק הדין, מה שאין כן במקרה דנן שלא קיים במקום מגוריה של המערערת כיום בית דין שיש לו סמכות לדון ולפסוק בענין [...]

(ראה גם פסק דין של בית הדין הרבני אשדוד (הגר"ש דיכובסקי – אב"ד), פורסם בפד"ר חלק יג עמ' 259–264, שהלכו גם בדרך זו).

19. הווה אומר: יש בפנינו חזית של גדולי הדיינים לדורותיהם, דיינים שהיו ממעצבי דמותה של מערכת בתי הדין, ואכן כך נהוג כיום בבתי הדין הרבניים בכל מקרה שהברירה היא בין בית דין בישראל לבית דין בחו"ל.

20. וראה עוד בספר אמרי משפט (חלק ב סימן כא) מה שצוין למספר פסקי דין בעניין הגדרת בית דין קבוע והובאו שם שני פסקי דין של הרב הראשי לישראל הגר"א שפירא זצ"ל שבית דין הרבני בישראל יש לו דין קבוע כלפי כל ישראל. וכן העלה הגאון הרב חיים שלמה שאנן זצ"ל בספרו עיונים במשפט (חושן משפט חלק א סימן ד).

ולפי זה עולה כי מאחר שיש לבית הדין הרבני (שבארץ) מעלה בענייני הכפייה הרי שיכול בעל הדין לכוף לדון לפניו ולא במקום אחר.

מסקנה זו מהווה את התשובה לשאלה ההלכתית בדבר מקום הדיון של התביעה.

במקרה רגיל הייתה מסקנה זו חלה הן על תביעת הגירושין והן על תביעת הכתובה, אך כפי שיתבאר להלן המקרה שלפנינו הוא ייחודי וקיים בו חילוק בין תביעת הגירושין לבין תביעת הכתובה.

שאלת הסמכות החוקית – סוגיית הכתובה

נותר לפנינו לדון אם על פי החוק האזרחי יש לבית הדין סמכות לדון בין שני צדדים שלמרות היותם אזרחי ישראל, מכל מקום אינם מתגוררים כאן כבר זמן רב, ולטענת הבעל לא הייתה להם כל כוונה לחזור להתגורר בארץ.

בעניין זה בית הדין יוצא מתוך נקודת הנחה כי הדיון שלפנינו הוא מכוח סעיף 4א בחוק שיפוט בתי דין רבניים ולא מחמת סעיף 1 בחוק – כך אמרה האישה בכתב התביעה לגירושין שהגישה לבית הדין האזורי:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סמכות בית הדין הנכבד :

50. לבית הדין הנכבד סמכות לדון בתביעת האישה לגירושין, כתובה ופיצוי גירושין שהם מענייני גירושין, מכוח סעיף 4א(2) לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) תשי"ג – 1953 כדלקמן [...]

וכך אמר הבעל בבקשה לבית הדין האזורי מיום כ"ט בתשרי תשע"ח (19.10.17) :

24. לאור האמור,

סמכות בית הדין לדון בענינם של הצדדים הינה בהתאם לסעיף 4 לחוק (כפי שמציינת המשיבה ב'כתב התביעה').

לפי זה השאלה העומדת לפנינו היא אם לבית הדין סמכות לדון בעניין כתובת האישה, שהרי שווים הצדדים כי בעצם צריכים הם להתגרש, ענייני הילדים נדונים הם בבית המשפט ב[...] וענייני פירוק השיתוף נדונו בבית המשפט בארץ. הדבר שמעכב את פירוק השיתוף הוא תביעת האישה לכתובה.

בשאלה זו נחלקו הצדדים :

לדברי הבעל, החוק הסמיך את בית הדין בישראל לדון בעניין גירושין של יהודים, אף שאינם תושבי הארץ ובכפוף לזיקות מסוימות של אזרחות. אך מטרת החוק היא אחת ויחידה : כדי למנוע את עיגון הצדדים מבחינה הלכתית-יהודית וזאת מאחר שבית משפט זר אינו יכול לסדר גט לצדדים, לדבריו, אין כל טעם לקבוע כי המחוקק הרחיב את סמכות בית הדין גם על ענייני הכתובה של הצדדים, שכן : מאיזה טעם יש להניח כי יעשה כך ?

לדברי האישה, מאחר שהחוק מסמיך את בית הדין לדון בעניין הגירושין שוב כלולה הכתובה בכלל עניין זה. היא מביאה ראיה מפסיקת בתי הדין שקבעו לא אחת כי אין צורך לכרוך את הכתובה וזו כרוכה ועומדת בתביעת הגירושין כדין "ענייני נישואין וגירושין".

בירור סמכותו ההלכתית של בית הדין קודם לבירור סמכותו החוקית

סבורים אנו כי אין אנו נזקקים להידרש להכרעה בשאלת הסמכות החוקית לדון בשאלת הכתובה. כלל מוסד בכל שאלות הסמכות החוקית כי שאלה זו של קביעת הסמכות החוקית יכולה לבוא לדיון רק לאחר הסמכות ההלכתית, ונבאר :

בכל דיון הבא בפנינו ומתעוררת שאלה חוקית אם לבית הדין הרבני נתונה הסמכות המשפטית החוקית או לא – שאלה כזו יכולה לבוא לדיון רק לאחר שמצד הוראות ההלכה והשולחן ערוך נקבע כי יש סמכות לבית הדין לדון בכך. אך אם את מבחן ההלכה לא עברנו, קרי, אם ההלכה קובעת כי אין לבית הדין סמכות לדון במקרה כזה או אחר, אזי לא יועיל כלל מה שהחוק 'מנדב' את הסמכות ונותנה לבית הדין. כלומר : שאלת הסמכות החוקית יכולה לבוא רק לאחר פתרון שאלת הסמכות ההלכתית. לאמור : בדרך לקביעת סמכות על בית הדין לעבור שני מבחנים : הראשון – המבחן ההלכתי, והשני לו – לאחריו הוא המבחן החוקי.

ניקח לדוגמה את הצורך בשלושה דיינים כדי שיהיה מושב בית דין :

יחיד אינו יכול לדון על פי דין. והנה יש בחוק רשימה של דברים שבהם מסמיך החוק גם דיון בפני דיון יחיד. אך ברור שזה רק בתנאי מקדים שההלכה גם היא מסכמת כי לפעולות מסוימות אין צורך בשלושה כאשר אין זה "דין" על פי כללי ההלכה, אלא מדובר באישור של דבר מוסכם או בהליך פרוצדוראלי, שהרי מה יועיל שהחוק נותן רשות לדון כאשר ההלכה שהיא מקור הפסיקה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אינה מקנה רשות זאת. רק במקרים או פעולות שההלכה אינה דורשת שלושה יכול החוק לבוא אחריה ולאשר את הסמכות מבחינת ההיבט החוקי. גם כששני הצדדים לסכסוך מסכימים ביניהם לסמכות דיון יחיד, והחוק בא ונתן גם הוא לדיון היחיד את הסמכות לדון במקרה זה, הדבר אפשרי רק אם ההלכה מסכימה כי הסכמה של שני הצדדים תועיל. לגבי חיובי גיטין וכדומה גם הסכמה של הצדדים לא תועיל לקבלת סמכות דיון יחיד (שתועיל בממונות).

ואכן החוק עצמו נזהר בכך ונתן לזה ביטוי בתקנות הדיינים (עניינים שניתן לדון בהם בדיון אחד) תש"ן – 1990, סעיף 1(3)(א) :

(3) ענין שבעלי הדין הסכימו עליו שיידון בדיון אחד – (א) ענין שבעלי הדין הסכימו עליו שיידון בדיון אחד ובית הדין אישר שהעניין ראוי לפי דין תורה, להיות נדון בדיון אחד.

כלומר, תנאי הסף לקבלת סמכות חוקית הוא קביעת סמכות הלכתית.

הסמכות ההלכתית לדון בכתובה בהעדר ייתרון לבית הדין שבארץ בהיבט של יכולת האכיפה

ולענייננו :

השאלה ההלכתית העומדת לפתחנו (וכמבואר, קודמת לשאלה חוקית) היא כפי שהתבאר בהרחבה לעיל, זכותו של הנתבע שהדיון יהיה במקום מושבו ולא במקום אחר.

לאחר דיון ממצה לעיל בשאלה זו לגבי הגירושין, ההנחה העולה היא כי כעיקרון אכן קיימת לכל 'נתבע' זכות זו, אלא שבכל מקרה שבו בית הדין שאליו פנה התובע הוא בעל סמכות אכיפה ואילו בית הדין במקומו של הנתבע אינו בעל סמכות אכיפה, הרי שהפסיקה המקובלת בבתי הדין הרבניים היא כי דומה הדבר ואף נכלל תחת זכותו של התובע לומר 'נלך לבית הועד' או 'לבית הדין הגדול'. כלומר כל אימת שיש מעלה בבית הדין המרוחק על פני בית הדין הקרוב אזי נופלת 'זכותו' של הנתבע לומר 'הלך אחר הנתבע'.

ואכן ברור הוא שבכל שאלה של אכיפה והטלת חיוב לגט יש לבתי הדין הרבניים בישראל עדיפות רבה מאוד על פני כל בתי הדין האחרים שאינם יכולים לאכוף את פסקי הדין שלהם. לכאורה הוא הדיון לגבי הדיון על חיוב הכתובה, שבתי הדין הרבניים יכולים לאכוף את פסקתם בעניין זה – מה שאינו כן בכל בתי הדין האחרים, בהיותם חסרי 'כלי הדיינים' לעניין זה של אכיפת חיובם.

אולם שונה הדבר במקרה ייחודי זה הנמצא לפנינו.

בדיון לפנינו הצהיר בא כוח הבעל את הסכמתו המפורשת להטלת עיקול על הכספים שלו (שנכון לעת הזאת מעוקלים כבר על פי צו עיקול שהוציא בית הדין). כפי שנאמר על ידו בדיון כדלהלן :

בא כוח המערער : יש בית הדין ב[...] הוא שדן ולו הסמכות המקומית. הכסף יכול להיות מעוקל כאן וידונו על זה במקום אחר, למה צריך להביא אותם לכאן.

הווה אומר : אם כל ההנחה שיש לבית הדין הרבני בישראל עדיפות מיוסדת על שלבתי הדין במקום של הנתבע אין יכולת אכיפה, ולענייננו לא תוכל האישה לגבות את כתובתה אם יפסוק בית הדין ב[...] שהבעל חייב לשלם, הרי שכל חשש זה נפל ברגע שהסכים הבעל להשאיר את צו העיקול על הכספים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מעתה חוזרת ועומדת – בכל הנוגע לתביעת הכתובה – הזכות הבסיסית של ה'נתבע' הקבועה בהלכה 'הלך אחר הנתבע'. במקרה זה לא נוכל לומר לנתבע כי בית הדין לא יוכל לאכוף את פסק הדין אם הוא יחייב בכתובה, שכן למעשה הכסף נמצא מושלש על ידי העיקול ונתון להוראת בית הדין. וככל שיינתן בבית הדין ב[...] פסק דין שהבעל חייב לשלם את הכתובה, יילקח הכסף בהוראת בית הדין בישראל ויינתן לידי האישה. כך אין מעתה כל עדיפות באכיפה לבית דין בישראל על פני בית הדין ב[...] שבו כבר נפתח התיק העוסק בצדדים.

העולה מכך כי אף שלגבי תביעת הגירושין עצמה קיימת עדיפות לבית הדין בישראל על פני בית הדין במקום אחר, הרי שלעניין הכתובה במקרה זה שבו כספי הבעל מונחים תחת עיקול ויכולים להינתן רק על פי הוראת בית הדין, הושוותה בכך יכולת האכיפה של בית הדין ב[...] ליכולת האכיפה של בית הדין בישראל, ומעתה על פי כללי ההלכה והשולחן ערוך עומדת לבעל זכות ה'נתבע' של 'הלך אחר הנתבע' שהדיון יהא בבית הדין ב[...] ולא במקום מרוחק, בישראל.

כאמור, מאחר שעל פי כללי ההלכה הסמכות לדון בכתובה במקרה זה היא של בית הדין ב[...] שוב אין אנו נזקקים להכריע בשאלת החוק, שכן מבחן ההלכה – שהוא המבחן הראשון – קבע כי אין יכולת לחייב את הנתבע הבעל לבוא לדון בישראל בתביעת הכתובה וכי מקום הדיון הוא ב[...]

לפיכך, מעתה אין כל צורך וכל נפקות בבירור השאלה החוקית.

חיוב הוצאות

כעולה מהחלטות בית הדין האזורי חיוב ההוצאות הוא בגין הוצאות דיון שהתקיימו ביום י"ג בניסן תשע"ח (9.4.18). העובדות עולות מפרוטוקול הדיון מיום י"ג בניסן תשע"ח (9.4.17) כדלקמן:

בית הדין: ברגע שייקבע דיון את תבואי.

ב"כ האישה: גם הוא צריך לבוא.

בית הדין: אם לא – יהיו הוצאות.

ב"כ האישה: הוצאות של הטיסה מ[...] לא יכול להיות שיגידו לה לבוא והוא לא יבוא אני רוצה שבני הזוג ידונו בפני בית הדין הזה. ממה שאני מכירה את ההרכב הזה נוכל להגיע גם להסכם [...]

ב"כ האישה: שבית הדין ירשום בהחלטה שהוא מחויב להתייצב.

בית הדין: אם הוא לא יופיע ייסגר התיק ויהיה הוצאות לכם ולאוצר המדינה.
ב"כ הבעל אתה מצהיר שאם הוא לא יגיע אתה תודיע.

ב"כ הבעל: כן. אני מצהיר.

ביום כ' באייר תשע"ז (16.5.17) הגיש הבעל בקשה למשוך את התביעה ולסגור את התיק ללא חיוב הוצאות. בקשה זו נשלחה לתגובת הצד השני.

תגובת הצד השני הוגשה בכ"ז באייר תשע"ז (23.5.17) ובה התבקש בית הדין לקיים דיון בהעדר הצדדים. לחילופין. התבקש בית הדין, אם יקבל את בקשת הבעל לביטול הדיון לחייב אותו בהוצאות האישה שהן הוצאות משפט.

מודגש כי האישה לא העלתה טענה כי כבר רכשה כרטיסי טיסה.

בהחלטת בית הדין מכ"ח באייר תשע"ז (24.5.17) נאמר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין אמר את דברו כבר בדיון ביום י"ג בניסן תשע"ז (9.4.17) כי במידה והתובע לא יופיע לדיונים ייפסקו הוצאות. וכך אין מקום לבקשת התובע למחיקת התביעה ללא הוצאות.

בהחלטת בית הדין מכ"ו בסיוון תשע"ז (20.6.17) קבע בית הדין כי:

בית הדין מחייב את הבעל בהוצאות האישה עבור הדיון ביום י"ג בניסן תשע"ז (9.4.2017) בלבד, בכפוף לקבלות.

בית הדין לא מחייב את הבעל בהוצאות עבור הדיון היום מאחר שגם האישה לא הופיעה לדיון זה.

טענות הבעל

הבעל טוען כי אין מקום לחייבו בהוצאות כלל. לדבריו, דברי בית הדין כי יחייב בהוצאות נוגעים רק כלפי מצב שבו לא יופיע לדיון שנקבע לכ"ו בסיוון תשע"ז (20.6.17) וברור שדבר זה הוא בהעדר הודעה מראש. לדבריו, מאחר והגיש בקשה לבטל את הדיון שוב אין מקום לחיוב הוצאות.

הבעל מוסיף וטוען כי גם אין לבוא אליו בטענות בקשר לבקשה זו שכן הוא מצדו רצה לדון באמצעות בא כוחו כפי שמתאפשר לדבריו על פי תקנה נ"ח לתקנות הדיון.

טענות האישה

האישה מבקשת לחייב את הבעל בהוצאות. לדברי באת כוחה בדיון לפנינו נגרמו לה הוצאות לרבות קניית כרטיס טיסה, ומאחר שהדיון לא התקיים בעטיו של הבעל – עליו לשלם לה כפי שפסק בית הדין קמא.

הכרעה

כאמור חיוב ההוצאות הוא בגין הדיון שהתקיים ב"ג בניסן תשע"ז (9.4.17) בבקשת האישה לביטול עיכוב היציאה, אולם אין ספק כי תביעת הבעל לעכב את יציאת האישה היא שגרמה במישרין כי האישה תיאלץ להגיש בקשה זו. במצב דברים זה יש לכאורה צדק בטענה כי על הבעל לשלם בעבור הוצאות האישה, שכן המגיש תביעה לבית הדין – עליו לדעת כי תביעה זו תגרום הוצאות, וכי לא יוכל להסתלק בצורה חריצנית מביורור תביעתו לאחר שנגרמו כבר הוצאות לצד השני.

(יש להעיר כי הכוונה באזכור "הוצאות" אלו היא כפי שכתב בית הדין האזורי – הוצאות המשפט ולא חיוב בגין כרטיס טיסה שקנתה האישה, לפי הנטען. הטענה בעניין קנייתו בשל הדיון עלתה בפעם הראשונה בבית הדין הגדול, ויש להניח כי אם כן היו הדברים הייתה באת כוח האישה מעלה את הטענה כבר בבית הדין האזורי.)

הוצאות בגין הליכים משפטיים שנגדעו עקב החלטת התובע למשוך את תביעתו

מקרה זה חמור יותר מסתם תביעה שאדם מברר בבית הדין – זכותו של בעל דין לברר את טענותיו ועד שנדע כי אכן מדובר בתביעת סרק לא נחייב בהוצאות. אבל כאן מבין כל אדם מהישוב כי משיכת הליך לאחר תחילתו גורמת היא נזקים לצד שכנגד שהסתמך על הגשת התביעה והוציא מעותיו כדי להשיג מייצג מתוך הנחה כי יהיה בכך כדי לסיים את הדיון והדברים שבין הצדדים.

ועיין פד"ר (ג עמוד 18 ואילך) שדנו בעניין אדם שמושך תביעתו וכתבו (בעמ' 38) שאם מושך את התביעה בצורה מוחלטת הרי שפטור אולם אם מושך את התביעה וחוזר ותובע הרי שוב חייב בהוצאות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] היינו מה שכתב המהר"ם כביאורו על המרדכי (כמובא לעיל) בדין אומר "לך עמי ואבא אחרוך", ושהסכים לזה בשער המשפט להלכה, בנידון התובע חברו ללכת לבית דין הגדול, והנתבע הלך, והתובע לא, דודאי אם לא חזר התובע לתבעו בעירו אין הנתבע יכל לתבוע הוצאות הדרך כי התובע יאמר לו "אתה לא הפסדת, אני הפסדתי על עצמי שעכבתי את דיני – קים לי בתביעתי שהיית חייב לי" [...]

אמנם מתבאר שם עוד בדברי המרדכי והמהר"ם הנ"ל דדוקא כשהיה בטול תביעה בבית דין שבעירו – אז שייך הסברא "אני הפסדתי על עצמי על ידי בטול התביעה". מה שאין כן כשהגיש תביעה בבית דין שבעירו שוב חייב בהוצאות על מה שהזקיקו חנם לבית הדין הגדול. ואם כן להנ"ל מוכח דאימתי פטור התובע מלשלם ההוצאות להנתבע בבטול משפט – דוקא כשהבטול היה החלטי, מה שאין כן כשהבטול היה מצד איזה תחבולה או כשל תרמית, דחייב לשלם עבור ההוצאות שגרם כדין מסרב או "לך עמי ואבא אחרוך" דחייב בהוצאות.

הוצאות משפט דינן כדין 'גרמי' ובשוגג – פטור

אך עיין שם עוד שדנו בגדר החיוב של 'לך ואבוא אחרוך' וכתבו שם שלרוב פוסקים הוא בגדרי 'גרמי', ונפקא מיניה שאם הוא באונס או בשוגג יהיה פטור (על פי דברי הש"ך בסימן שפו).

ולפי זה יש לדון בעניין שלפנינו שעל כל פנים מספק אין לחייב את הבעל, שהרי בעצם הגשת התביעה לכאורה היה סבור הבעל שעושה כדין, שהרי באמת רצה לברר את הדברים והיה סבור כי יכול הדבר להתברר באמצעות בא כוחו, ובפועל אף האישה הייתה סבורה כי אפשר להגיע להסכמות ללא הצדדים, את החלטת בית הדין כי יש צורך בהתייצבות הצדדים לא ידע הבעל מראש, וקרוב הדבר להיות על כל פנים בגדר שוגג שאין לחייב את הבעל.

פסק דין

על פי האמור פוסק בית הדין:

א. הערעור בעניין סמכות בית הדין לדון בתביעת הגירושין נדחה. הסמכות לדון בתביעת הגירושין נתונה לבית הדין הרבני בישראל.

ב. הערעור ביחס לסמכות בית הדין לדון בתביעת הכתובה מתקבל. הדיון בנושא הכתובה יתקיים בבית הדין ב[...] [...]

ג. צו העיקול שניתן על ידי בית הדין הרבני האזורי על כספי הבעל, יישאר על כנו עד לקבלת החלטת בית הדין ב[...] בעניין הכתובה. ככל שבית הדין ב[...] יחייב את הבעל בתשלום הכתובה, בית הדין הרבני האזורי בישראל יגבה את התשלום מתוך הכספים המעוקלים.

ד. מקבלים את הערעור בעניין חיוב ההוצאות, והבעל פטור מתשלום הוצאות לאישה.

ה. מותר לפרסם את פסק הדין בהשמטת פרטים מזהים של הצדדים.

ניתן ביום י"ד בסיוון התשע"ח (28.5.2018).

הרב אברהם שינדלר

הרב אליהו הישיריק

הרב יצחק אלמליח

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה